

ZAMONAVIY AXBOROT MUHITIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQ RIVOJLANISHIDAGI TRANSFORMATSIYALAR VA QIYINCHILIKLAR.

Alijonova Muazzamxon Xamdamjon qizi

Qo'qon universiteti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya

Nutq bolaga inson madaniyatining barcha yutuqlariga yo'l ochadi. Nutqni egallab olishning eng muhim bosqichlari maktabgacha yoshga to'g'ri keladi. Maktabgacha ta'lim bola sog'lom, har tomonlama kamol topib shakllanishni ta'minlaydi, unda o'qishga intilish hissini uyg'otadi, uni muntazam ta'lim olishga tayyorlaydi. Ushbu maqolada raqamli texnologiyalar va global axborotlashuv jarayonining maktabgacha yoshdagi bolalar nutqiy ontogenezigiga ko'rsatayotgan transformatsion ta'siri tahlil qilinadi. Muallif an'anaviy muloqot modellarining "ekranli nutq" fenomeniga almashinishi natijasida yuzaga kelayotgan kognitiv va lingvistik o'zgarishlarni tadqiq etadi. Maqolada axborot muhitining bolalar lug'at boyligi tarkibiga ta'siri, fonematik eshitish qobiliyatining pasayishi va "nutqiy dangasalik" kabi zamonaviy qiyinchiliklar ilmiy asoslab berilgan. Shuningdek, raqamli avlod vakillarida nutqiy nuqsonlarni bartaraf etishda axborot-kommunikatsiya vositalaridan filtrlangan holda foydalanishning metodik jihatlari yoritilgan. Maqola maktabgacha ta'lim mutaxassislari va defektologlar uchun nazariy-amaliy manba bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, bola, sog'lom, shakllanishi, o'qish, intilish hissini, raqamli ontogene

Abstract: Speech serves as a gateway for children to access the entirety of human cultural achievements, with the most critical stages of language acquisition occurring during the preschool years. Preschool education ensures the healthy, holistic development

of a child, fostering a desire for learning and preparing them for systematic schooling. This article analyzes the transformational impact of digital technologies and the global information processes on the speech ontogenesis of preschool children. The author explores the cognitive and linguistic shifts resulting from the transition of traditional communication models into the "screen speech" phenomenon. The study provides a scientific basis for modern challenges such as the influence of the information environment on the structure of children's vocabulary, the decline in phonematic hearing, and the emergence of "speech laziness." Furthermore, it highlights the methodological aspects of using information and communication tools in a filtered manner to remediate speech defects among the "digital generation." This article serves as a theoretical and practical resource for preschool education specialists and defectologists.

Keywords: Preschool education, child, healthy, formation, learning, sense of aspiration, digital ontogenesis.

Аннотация: Речь открывает ребенку путь ко всем достижениям человеческой культуры. Важнейшие этапы овладения речью приходятся на дошкольный возраст. Дошкольное образование обеспечивает здоровое, всестороннее развитие и формирование ребенка, пробуждает в нем стремление к учебе, готовит к систематическому получению образования. В данной статье анализируется трансформационное воздействие цифровых технологий и глобальных процессов информатизации на речевой онтогенез детей дошкольного возраста. Автор исследует когнитивные и лингвистические изменения, возникающие в результате замены традиционных моделей общения феноменом «экранной речи». В статье научно обоснованы такие современные вызовы, как влияние информационной среды на структуру словарного запаса детей, снижение фонематического слуха и проявление «речевой лени». Также освещены методические аспекты фильтрованного использования информационно-коммуникационных средств в устранении речевых дефектов у представителей цифрового поколения. Статья

служит теоретико-практическим ресурсом для специалистов дошкольного образования и дефектологов.

Ключевые слова: Дошкольное образование, ребенок, здоровый, формирование, обучение, чувство стремления, цифровой онтогенез.

Maqolangiz uchun ilmiy asoslangan, mantiqiy ketma-ketlikka ega va mavzu mohiyatini ochib beruvchi **Kirish (Introduction)** qismi:

KIRISH

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida axborot texnologiyalari hayotimizning barcha jabhalariga shiddat bilan kirib bormoqda. Xususan, maktabgacha yoshdagi bolalarning shakllanish muhiti ham tubdan o'zgardi. Nutq — insoniyat madaniyati yutuqlarini o'zlashtirishning kaliti bo'lib, uning eng faol rivojlanish davri aynan maktabgacha yoshga to'g'ri keladi. Biroq, bugungi raqamli makon bolaning nutqiy ontogeneziga o'zining **transformatsion** ta'sirini o'tkazmay qolmayapti.

Zamonaviy axborot muhiti bola nutqida chuqur transformatsiyalarni yuzaga keltirmoqda. Agar ilgari nutq faqat jonli muloqot va ijtimoiy muhit ta'sirida shakllangan bo'lsa, bugungi kunda "bola-ekran-axborot" zanjiri nutqiy muloqotning asosiy modeliga aylanib bormoqda. Bu jarayonda nutqning faqat axborot qabul qilish funksiyasi rivojlanib, uning kommunikativ (muloqot) va ekspressiv (hissiyotni ifodalash) tomonlari sezilarli darajada o'zgarishga uchramoqda.

Shu bilan birga, ushbu transformatsiyalar o'zi bilan birga qator **psixolingvistik qiyinchiliklarni** ham olib kelmoqda. Bolalarda tayyor vizual obrazlarga bog'lanib qolish natijasida mustaqil fikrlash va so'z o'yinlarini yaratish qobiliyati pasaymoqda. "Nutqiy dangasalik", ya'ni fikrni murakkab gaplar orqali ifodalashdan qochish, lug'at boyligining bir tomonlama (faqat texnologik terminlar hisobiga) boyishi va fonematik idrokning sustlashishi bugungi kunning eng dolzarb pedagogik muammolariga aylandi.

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar nutqining raqamli muhit ta'sirida qanday shakllanayotgani, yuzaga kelayotgan to'rsiqlar va ularni bartaraf etishning metodik yechimlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish/ke

jihatdan quyidagi narsalarning to'g'ri hal etilishiga bog liq:

nutqni rivojlantirishga doir didaktik materiallar (tarbiyachi va

ota- onalarning ma'lum magsadga qaratilgan nutqi, bolalarga o'qib yoki aytib beriladigan ertaklar, qo'shiqlar, hikoyalar);

ta'limning didaktik materiallami o'zlashtirish uchun

foydalaniladigan metod va usullari;

ta'limni tashkil etish (tevarak-atrof ob'ektlarini saralash, shuaga bog liq nutq o'stirishni rejalashtirish).

o'quv materialining mazmuni, uni o'rganishning aypim

usullari hamda ularga tegishli tamoyillarga tayanib, tarb chi

nutq o'stirish bilan bog liq bo lgan barcha ishlarni

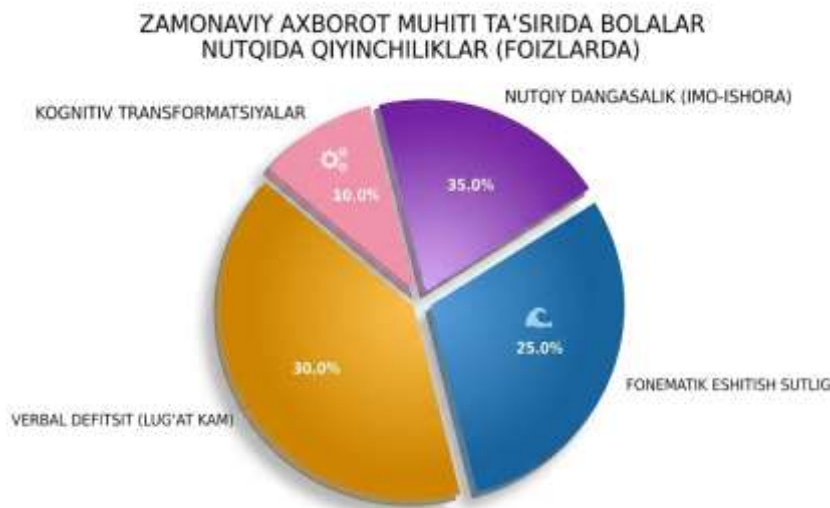
rejalashtirmog'i zarur.

Dolzarblik va BMT maqsadlari bilan bog'liqligi

SDG 3: Yaxshi salomatlik va farovonlik (Good Health and Well-being) Nutq rivojlanishi — bolaning maktabga tayyorligini belgilovchi asosiy ko'rsatkich.

SDG 10: Tengsizlikni kamaytirish (Reduced Inequalities) Nutqning kechikishi yoki raqamli muhit sababli yuzaga keladigan nutqiy nuqsonlar bolaning psixologik salomatligiga va ijtimoiy moslashuviga ta'sir qiladi.

SDG 4: Sifatli ta'lim (Quality Education) Axborot muhitiga hamma bolalar ham bir xil kirish imkoniyatiga ega emas yoki hamma ota-onalar ham raqamli savodxonlikka ega emas.

Ushbu diagramma maqolangizda keltirilgan **nutqiy qiyinchiliklarning** (shartli ravishda olingan) foizli taqsimotini ko'rsatadi:

1. **35.0% - Nutqiy dangasalik (Imo-ishora):** Eng katta ulush. Bola gapirishdan ko'ra, imo-ishoralari yoki smartfon ekraniga bosishni afzal ko'radi.
2. **30.0% - Verbal defitsit (Lug'at kam):** Bola nutqida so'zlarning yetishmasligi va sodda gaplardan foydalanish.
3. **25.0% - Fonematik eshitish sutligi:** Tovushlarni noto'g'ri idrok qilish va talaffuzdagi nuqsonlar.
4. **10.0% - Kognitiv transformatsiyalar:** Nutqning fikrlash bilan bog'liqligidagi o'zgarishlar (mantiqiy izchillikning pasayishi).

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutq rivojlanishi bugungi kunda an'anaviy pedagogik qoliplardan chiqib, raqamli muhit ta'sirida yangi bosqichga – **transformatsiya davriga** qadam qo'ydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy axborot muhiti bolaning nutqiy ontogenezini boyitish bilan bir qatorda, uning kommunikativ sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi jiddiy to'siqlarni ham yuzaga keltirmoqda. **Muloqot modelining**

o'zgarishi: "Jonli muloqot"ning "ekranli nutq" bilan almashinishi bolalarda nutqning ijtimoiy funksiyasini susaytirmoqda. Bu esa maqolada tahlil qilingan "**nutqiy dangasalik**" va "**verbal defitsit**" kabi muammolarning bosh sababidir. **Kognitiv va lingvistik ziddiyat:** Vizual axborotning haddan tashqari ko'pligi bolalarda tushunchalarni so'z bilan ifodalash ehtiyojini kamaytirmoqda. Natijada, lug'at boyligi texnik terminlar hisobiga transformatsiyaga uchrab, kundalik faol nutq qashshoqlashib bormoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1) **BMT (UN).** "Sustainable Development Goals: Goal 4 - Quality Education". (SDG maqsadlari bo'yicha rasmiy hujjatlar).
- 2) **Mirziyoyev Sh.M.** "Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi". Toshkent.
- 3) **Yusupova P.** "Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi". Toshkent
- 4) **Vygotskiy L.S.** "Thinking and Speech" (Tafakkur va nutq). (Nutqiy ontogenez bo'yicha fundamental qo'llanma).